

ONG, TAFAKKUR VA TILNING MANTIQUIY BOG'LIQLIGI

Baxriddinov Shoxmurod Sherzod o'g'li

TDTr.U talabasi.

Salimov Baxriddin Lutfullayevich

Ilmiy raxbar.

Annotatsiya: Ongning kelib chiqishi muammosini yoritishda bolaning psixikasi va tafakkurining kelib chiqishini o'rganuvchi bolalar psixologiyasi ham ko'p ma'lumotlar beradi. Chunki individual ongning "ontogenezi" ijtimoiy ongning "filogenezi"ni qisqartiradi hamda, qisman qayta tiklaydi, shuning uchun ham individual ongini shakllanishi ko'p jihatdan ongning kelib chiqishi, sayyorada kishilik jamiyatining tashkil topishini eslatadi.

Kalit so'zlar: tafakkur, ong, ratsionallik, sezgi, in'ikos, materiya, pozitivizm.

Abstract: Child psychology, which studies the origin of the child's psyche and thinking, also provides a lot of information in illuminating the problem of the origin of consciousness. Since the "ontogenesis" of individual consciousness shortens and partially restores the "phylogenesis" of social consciousness, the formation of individual consciousness in many ways resembles the origin of consciousness, the formation of human society on the planet.

Keywords: thinking, consciousness, rationality, intuition, perception, matter, positivism.

Ong bu abstrakt tafakkur hamdir, ya'ni logik (mantiqiy) tushunchalar bilan ish ko'rishdir. Ongning bu ikkala sohasi uzviy birlikda bo'lib bir- biriga o'tib turadi. Biz ularni uslubiy jihatdan ruhiy faoliyatni o'rganishda qulaylik uchun fikran bir- biridan ajratamiz.

Tafakkurni faqat sezgi organlarimiz yordamida olinadigan hissiy materiallarni qayta ishlovchi jarayon, deb tushunish mumkin emas. Hissiylik bilan ratsionallikni bog'liqligini pozitivizmga xos soddalashtirib tushunish ham talabga javob bermaydi. Abstrakt tafakkur ma'lum ijobiy mustaqillikka ega. Uni real vaziyatni bevosita in'ikosi deb tushinilmasligi kerak. Boshqacha qilib aytganda u vositali va yuqoriroq bosqichda rivojlanuvchi ijtimoiy in'ikosdir.

Bilish jarayonida odam o'rganayotgan ob'ektga logik mantiqiy kategoriyalar "turini tashlaydi" – o'z bilimi prizmasi va tasavvuri orqali bilishni amalga oshiradi.

Shunday qilib ong, faqat bevosita aks etish bo'lmasdan vositali va umumlashtirilgan in'ikos. Bu in'ikos ob'ekt, individning ma'lum ma'noda

jamiyatning tarixi, yakunidir. Faqat ijtimoiy in'ikos, darajasidagina tabiiy va ijtimoiy voqelikni munosabatlari, aloqalari, qonunlarini bilish mumkin.

Tafakkur idrok bilan bog'langandir. Idrok ham bosh miya yarimsharlarining faoliyati bilan bog'liqdir. Bosh miyadagi analizatorlar bunga asosiy hissani qo'shadi.

Agar alohida analizatorning ishi analiz qilinganda ob'ektni alohida xossasi, tomoni aks etilganlik hissi vujudga keladi. Miyaning sintez qiluvchi faoliyati tufayli ob'ektni aks ettirish jarayonida qatnashayotgan turli jismlar va taassurotchilarni o'zaro ta'sirida yaxlit obraz ya'ni idrok shakllanadi. Tabiiyki, bu obraz ob'ekt bilan o'xshash bo'ladi, u o'z tabiatiga ko'ra ideal bo'lib o'zining tegishli neyrodinamik model ko'rinishidagi moddiy asosiga ega.

Voqelikdagi predmetlar va hodisalarning aniq hissiy yaqqol obrazi - idrokdir. Obraz tashqi olamni ta'sirida yuzaga keladi. Sezgidan farq qiladi. Obrazda idrok to'la namoyon bo'lishi uchun u ko'z o'ngimizda bo'lishi shart. Idrok bilish jarayonida katta o'rin tutadi.

Tafakkur asosan bosh miya po'stlog'i faoliyatiga bog'liqdir. Ruhiy faoliyatning anglanmagan sohasining muhim elementi ongsiz psixik faoliyat markaziy nerv sistemasining morfologik jihatdan qadimiyroq bo'lgan, instinktiv faoliyatiga javob beradigan, biologik "xotira"ga ega bo'lgan po'stloq osti qismida amalga oshadigan jarayonlar natijasidir. Bosh miyaning po'stlog'i va po'stloq osti qismlar birlikda amal qiladi, chunki inson ongi o'tgan, hozirgi va kelgusining qotishmasi doim hissiy shakllanib boradi va informatsion ahamiyat kasb etadi.

Po'stloq osti asosan nasldan naslga o'tuvchi informatsiyaning filogenetik oqimini o'z ichiga oladi, antogenetik xotira esa o'zida individual, inson uchun hal qiluvchi ijtimoiy tajribani to'plab, po'stloqda yig'iladi.

Ma'lum shakl va chastotadagi impulslar analizatorlarning miya po'stlog'idagi tegishli qismga borib ularni faollashtiradi. Bu bilan bir vaqtda biologik informatsiya spesifik bo'lmagan yo'llar bilan miyaning po'stloq osti qismi regulyator shakliga boradi. Regulyatorlik, bosh miya po'stlog'ida qayd qilingan faqat individual tajribadagina emas, balki nasldan naslga o'tuvchi po'stloq ostida "programmalashtirilgan" tajribadan ham foydalanishni ta'minlaydi. Shuning uchun hissiy obrazlar va hatto tushunchali tafakkur his, tuyg'u, kayfiyat, (emotsiya), ehtiyoj ramkasida amalga oshadi. Masalan bayram dasturxonidagi shirinlik moddiy narsadir, biroq stol atrofida o'tirganlarda shirinlikni ko'rganda vujudga kelgan hissiy obraz ideali, nomoddiydir. Shuning uchun ham unga xayoldagina to'yish mumkin. Shunday qilib ob'ektiv mavjud moddiy narsa boshqa- bu narsaning hissiy yoki tushunchadagi obrazi boshqa ekan.

Ong faqat hissiy obrazlardan iboratgina emas, balki ko'p tabaqalidir. Individdning psixik jarayonlari tuzilishida ongning asosiy va xarakterli qismi - tushunchali-tafakkur bilan birga emotsiyalar, intuitsiya, maqsad, xohishlar, intilishlar va boshqa psixikani anglamaydigan qismini tashkil qiluvchi komponentlar ham mavjud bor.

I. P. Pavlov yaratgan ikkinchi signallar sistemasi haqidagi ta'limotga muvofiq insonga- hayvondan farq qilgan holda ikkinchi signal sistemasi, murakkab belgilar sistemasi- insonning tabiiy tilining so'zlari xosdir. Agar hayvonlar faqat biologik ahamiyatli qo'zg'atuvchilarga hayvonlarning o'z "til"laridagi signallari ham hisobga olgan holda javob bersalar, inson uchun esa o'tmish avlodlarimiz bilishi va amaliy jarayonda erishgan ijtimoiy tilning signal va belgilari muhimroq ahamiyat kasb etadi. Til- insoniyat qo'liga kiritgan eng katta yutuqdir. U o'z navbatida inson madaniyatini rivojlantirish, ilgari avlod erishgan ijtimoiy informatsiyani o'rganish va ishlatish vositasidir. Insonning ikkala signal sistemasi o'zaro ta'sirdadir.

Anglash jarayonida fikrlash mantiqiy shakllarga kiradi va so'z qobig'iga o'raladi. Tilsiz tafakkurning bo'lishi mumkin emas, faoliyatning nutq shakli til shaklida bo'lishi mumkin. Shu bilan birga til kishilarning abstrakt fikrlash qobiliyatisiz vujudga kela olmas edi. Til va tafakkur – bir butun jarayondir. Fikrning yorqinligi u yoki bu fikrning til materialida qanchalik aniq o'rinli ifodalanganiga bevosita bog'liqdir.

Ba'zida fikr boshqa til orqali ifodalanishigacha yoki undan tashqarida mavjuddek tuyilishi mumkin. Biroq fikr o'zining aniqligiga faqat til tufayli erishishi mumkinligi ravshandir. Hatto insonga fikrni ifodalash uchun so'zlarni kerak bo'lmagan ichki nutqi vaqtida ham ularni ba'zilaridan foydalanishga, majbur bo'ladi. Til va tafakkurning uzviy bog'liqligi fikrning bevosita voqeligidir.

Til- faqat fikrning yagona ifoda qilish usuli emas. U kommunikativ rolni ham bajarib ijtimoiy informatsiyani, bilimni berish vositasi bo'lib xizmat qiladi. Ya'ni tabiiy so'zlarda fikriy mazmunni to'playdi.

Tabiiy til vositasida inson tomonidan yig'ilgan ijtimoiy informatsiya faqat ideal mazmunga ega bo'lmasdan ichki va tashqi shaklga ham ega. Bunda ichki jarayon fikrlash faoliyatining strukturasi bo'lib, tashqisi esa belgilarning yig'indisi sifatida yuzaga chiqadigan fikrning moddiy qobig'idir. Fikriy mazmun, aniqrog'i tabiiy til yordamida belgilangan bilimni matematik logika yordamida formalashtirish mumkin, so'ng inson tafakkurining ana shu tomonini elektron hisoblash mashinalarda qayta tiklash mumkin.

Turli tildagi rasmiy mantiqiy operatsiyalarda bajaruvchi elektron hisoblash mashinalarning tuzilishi signallar yordamida informatsiya berish prinsipiga asoslangan tafakkur faoliyatining ba'zi jihatlarini modellashtirish, qabullash va

xotirani moddelashtirishdan qolishmaydigan darajada hayron qolarli natijalarni bermoqda. Hozirgi vaqtda geometrik teoremlarni isbotlash, bir tildan ikkinchi tilga tarjima qilish, shaxmat o'ynash va shu kabi qiyin aqliy ishlarni mashinalar muvaffaqiyatli bajarmoqda.

Ayrim olimlar kelajakda shunday avtomatik qurilma yasaladiki u inson miyasining o'rnini tamoman egallaydi deb da'vo qilmoqdalar. Ular inson miyasi ishini hech shubhasiz, ijtimoiy muammolarni, fan madaniyatini rivojlantirishni va boshqalarni mashina uddalaydi deb chiqmoqdalar. Ko'pgina anglashinmovchiliklar, bizningcha, olamni inson tomonidan aks ettirishning o'ziga xosligini qisman inson miyasi ishining sifat e'tiboriga ko'ra tafovutli ekanligini noto'g'ri tushunishdan kelib chiqadi.

Bunda shu narsani hisobga olish mumkin, insonning fikr qilish qobiliyati uning miya tuzilishidagina emasdir. Bu qobiliyat insonni tarixan jamg'arilgan madaniyatidan bahramand qilish orqali, tarbiya va ta'lim orqali, jamiyat yaratgan usullar va vositalar yordamida, muayyan faoliyat ko'rsatish orqali shakllanadi. Inson ichki dunyosining boyligi uning ijtimoiy aloqalarinig boyligi har tomonlamaligi natijasidir. Shu sababli inson ongi uning strukturasini va barcha funksiyalarini batamom modelashtirmoq uchun faqat miyaning strukturasini qayta hosil qilish kifoya qilmaydi. Buning uchun inson tafakkuri butun tarixning mantiqini qayta hosil qilish, demak, inson taraqqiyotining butun tarixiy yo'lini takrorlash, uni barcha ehtiyojlar bilan, shu jumladan, siyosiy, axloqiy, estetik va shu kabi ehtiyojlar bilan ta'minlash lozim bo'lur edi.

O'z- o'zini anglashni rivojlanishdagi keyingi bosqich insonni o'zining ijtimoiy ijtimoiy ahvoli, o'zining sinfiy va professional mansubligi, o'z sinfi va davlatning vakili sifatidagi faoliyatini to'laroq va chuqurroq anglashi bilan bog'liq.

REFERENCES:

[1] Salimov, B.L. (2023). Negative consequences of science and technology development. International Conference Law, Economics and Tourism sciences in the modern world. 5(1), p. 5-10.

[2] Salimov. B.L., Abdimurodov, N.Sh., Savriddinov, S.S. (2023). The Development of Automotive and Road Engineering Industries in a Deterministic Relationship. (2023). WEB OF SYNERGY: International Interdisciplinary Research Journal. 2(2), Page 338-341.

[3] Salimov, B.L., Abdullaev, U.K., Makhkamov, M.R. (2023). The Development of the Automotive Industry and Road Construction are Interdependent. International

Journal of Trend in Scientific Research and Development (IJTSRD). 1(2), Page 330-332.

[4] Salimov, B.L., Allamurodov, K.B., Toshkhojaev, K.K. (2023). Prospects of Development of Communication and Transport System in Uzbekistan. WEB OF SYNERGY: International Interdisciplinary Research Journal. 2(2), Page 342-346.

[5] Salimov, B.L., Narzullaev, J.A., Sodikov, T.I. (2023). The Social Significance of Roads and Ongoing Road Construction Work. International Journal of Trend in Scientific Research and Development (IJTSRD). 1(2), Page 311-313.